

Stookolieslachtoffers aan de Belgische kust gedurende de winter 1983-1984

11337 Jan Verboven

Oiled seabirds at the Belgian coast during winter 1983-1984

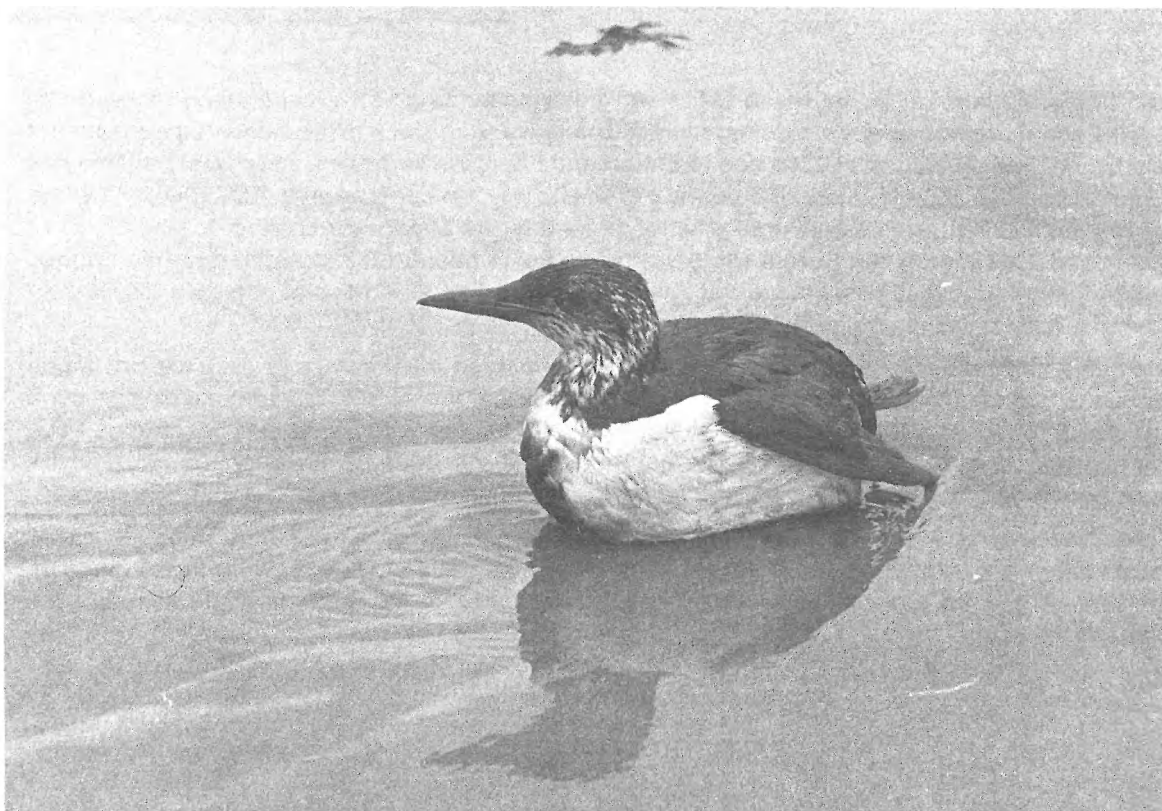
Het probleem van de zeevervuiling door stookolie is tengevolge het recente gebeuren met de cargo 'Mont Louis' weer gloeiend actueel. De belangstelling die dergelijke scheepsongelukken in de media genieten, wekt dikwijls de verkeerde indruk bij het grote publiek als zou het merendeel van de stookolie die de Noordzee en andere zeeën bezoedeld, afkomstig zijn van dergelijke rampen.

Hoewel scheepsrampen, afhankelijk van plaats en tijdstip, ontegensprekelijk grote gevolgen kunnen hebben voor het plaatselijk milieu (met inbegrip van de vogelwereld), is hun procentuele bijdrage tot de algemene stookolieverontreiniging klein (3-4 %). Veel belangrijker zijn de hoeveelheden die vrijkomen bij de normale reinigingsbeurten van talrijke lege olietanks in volle zee, en de aanvoer via havens en rivieren. Samen zijn ze verantwoordelijk voor een permanente, 'chronische' vervuiling van onder andere de Noordzee.

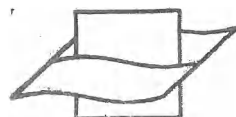
Daar de meeste zeevogels voornamelijk langs onze kust verblijven tijdens voor-, najaar (doortrek) en winter (overwintering), vallen de meeste slachtoffers gedurende deze periodes. Daar in het Kanaal belangrijke vogeltrekroutes samenvallen met intens gebruikte scheepvaartroutes, is het stookolieprobleem hier schrijnender dan waar ook in Europa.

Gegevens over stookolievogels

Een rechtstreekse bepaling van de schade die olieverontreiniging aanricht in zeevogelpopulaties is vrijwel onmogelijk. Onrechtstreeks kunnen we de omvang schatten door onder meer het tellen van het aantal met olie besmeurde vogels dat, levend of dood, onze stranden bereikt. Dit aantal vertegenwoordigt slechts een gedeelte van alle vogels die op zee omkomen. Hoeveel er hiervan aanspoelen, hangt af van factoren zoals heer-

Deze Zeekoet (overgangskleed) is een van de weinige stookolieslachtoffers die levend het strand bereiken. De meeste komen op zee om door verdrinking.

sende windrichting, windkracht, zeestromingen, enz... Uiteindelijk wordt slechts een deel van de aangespoelde vogels waargenomen tijdens een telling.

Een andere onrechtstreekse bron van informatie vormen de vogelasielen langs onze kust welke zich toelagen op de verzorging van dit soort slachtoffers: het IJzermonding-reservaat te Nieuwpoort, het Vogelasiel Oostende (opgericht sinds 1 oktober 1984), Dr. J. van Gompel, dierenarts te Blankenberge, en het Zwin-reservaat te Knokke-Zoute. Ook hier betreft het weer het topje van de ijsberg, aangezien de binnengebrachte vogels altijd min of meer toevallig werden gevonden.

Gegevens afkomstig van strandtellingen en vogelasielen geven ons zelden een absoluut beeld van de ernst van de situatie. Deze informatie komt pas echt tot zijn recht wanneer ze kan vergeleken worden met cijfermateriaal uit voorgaande jaren en afkomstig uit verschillende Noordzee-landen (bv.: verwerking van telresultaten uit de jaren 1959-1979 door Verboven, 1979). Slechts op deze wijze is een internationale aanpak van dit grensoverschrijdend probleem mogelijk en kan worden nagegaan of maatregelen tot voorkomen van zeevervuiling ook werkelijk doeltreffend zijn.

Tabel 1 : Overzicht van aantallen en soorten zeevogels, gevonden langs de Belgische kust tijdens de winter 1983-1984.
Cijfers tussen haakjes verwijzen naar het aantal olievogels. De telgegevens werden gegroepeerd per week.

WEEK VAN ... TOT ...	AANTAL KM GETELD	ROODKEELDUIKER	FLUITTERT	NOORDSE STORMVOGEL	JAN VAN GENT	ZWARTE ZEEZEE	ETDEREEND	ANDERE EENDVORMEN	GROTE MEEUW	KLEINE MEEUW	MEEUW SPEC.	DRIETEEWMEEUW	ALK	ZEEKJET	ANDERE ALKACHTIGEN	DIVERSEN	TOTAAL AANTAL VOGELS	AANTAL VOGELS MET OILIE	GEM. AANTAL VOGELS / KM	GEM. PERCENTAGE MET OILIE
28/11/83- 04/12/83	2,5	-	-	-	-	-	-	-	-	1(0)	-	-	1(1)	4(4)	-	-	6	5	2,40	83%
05/12/83- 11/12/83	18,5	-	-	2(1)	-	4(4)	2(2)	-	6(1)	3(7)	-	-	-	7(6)	-	2(7)	24	14	1,24	58%
12/12/83- 18/12/83	-	-	-	-	-	1(1)	2(2)	-	2(0)	-	-	-	-	-	-	-	5	3	-	60%
19/12/83- 25/12/83	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
26/12/83- 01/01/84	9,5	-	3(3)	-	-	3(3)	-	-	1(1)	-	-	2(1)	2(2)	13(13)	-	-	24	23	1,47	96%
02/01/84- 08/01/84	70,5	1(1)	1(1)	6(1)	2(2)	13(12)	4(3)	1(1)	7(6)	3(1)	1(1)	14(11)	11(9)	78(56)	-	-	144	105	1,68	73%
09/01/84- 15/01/84	22,5	-	1(1)	3(7)	3(3)	4(4)	-	-	2(1)	4(0)	1(1)	7(2)	5(2)	31(16)	-	-	61	30	2,75	49%
16/01/84- 22/01/84	17,0	2(2)	1(1)	-	2(2)	1(1)	-	1(7)	1(0)	1(0)	-	2(1)	2(2)	20(16)	-	-	33	25	1,40	76%
23/01/84- 29/01/84	19,0	-	-	-	-	3(3)	-	-	2(1)	2(2)	-	10(8)	8(7)	31(20)	-	-	56	41	3,67	73%
30/01/84- 05/02/84	8,0	-	1(1)	-	-	2(2)	-	-	1(0)	-	-	-	2(2)	10(5)	-	1(1)	16	10	2,55	63%
06/02/84- 12/02/84	9,0	-	1(1)	2(2)	2(2)	-	-	1(1)	4(2)	-	-	17(17)	18(17)	28(23)	3(1)	-	76	66	6,57	87%
13/02/84- 19/02/84	40,0	-	4(4)	2(2)	-	1(1)	-	-	2(1)	1(7)	-	48(43)	32(31)	45(42)	-	-	136	125	3,16	92%
20/02/84- 26/02/84	10,5	-	1(0)	1(0)	-	3(0)	-	-	-	1(0)	1(0)	12(10)	3(3)	12(11)	-	1(0)	34	24	2,85	71%
27/02/84- 04/03/84	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
05/03/84- 11/03/84	2,5	-	1(0)	-	-	-	-	-	-	-	-	1(0)	1(1)	2(2)	-	-	5	3	1,60	60%
12/03/84- 18/03/84	2,5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1(1)	-	1	1	0,40	100%
19/03/84- 25/03/84	4,0	-	-	-	-	2(0)	2(2)	-	1(1)	1(1)	1(1)	2(1)	-	2(2)	-	4(0)	11	8	2,75	73%
VOOR ELKE SOORT :																				
TOT. AANTAL	4	14	16	10	37	10	6	32	19	4	115	85	285	4	9		641			
AANT. MET OILIE	4	12	67	10	31	9	27	14	47	3	94	77	213	2	17		485			
% MET OILIE	100	86	36	100	84	90	33	44	21	75	82	91	75	50	11					

Olievogeltellingen gedurende de winter 1983-1984

Tabel 1 geeft een overzicht van de vogels die, meestal dood, op het strand werden gevonden in de periode van november 1983 tot en met maart 1984.

De tellingen werden zeer onregelmatig verricht en verschillen onderling in afgelegde afstand. Om de resultaten onderling vergelijkbaar te maken, werden de gegevens per week samengeteld en gedeeld door het aantal kilometer dat tijdens de betreffende week werd afgelegd (zie uitkomst in voorlaatste kolom van Tabel 1: wekelijks gemiddeld aantal vogel/km). De meeste tellingen vonden plaats langs de Oostkust (Oostende-Knokke).

In het totaal werd meer dan 236 km afgezocht waarbij 641 zeevogels werden gevonden. Dit totaal ligt lager dan dat voor de winter 1982-1983 (1261 vogels); er werd toen echter zeer intensief

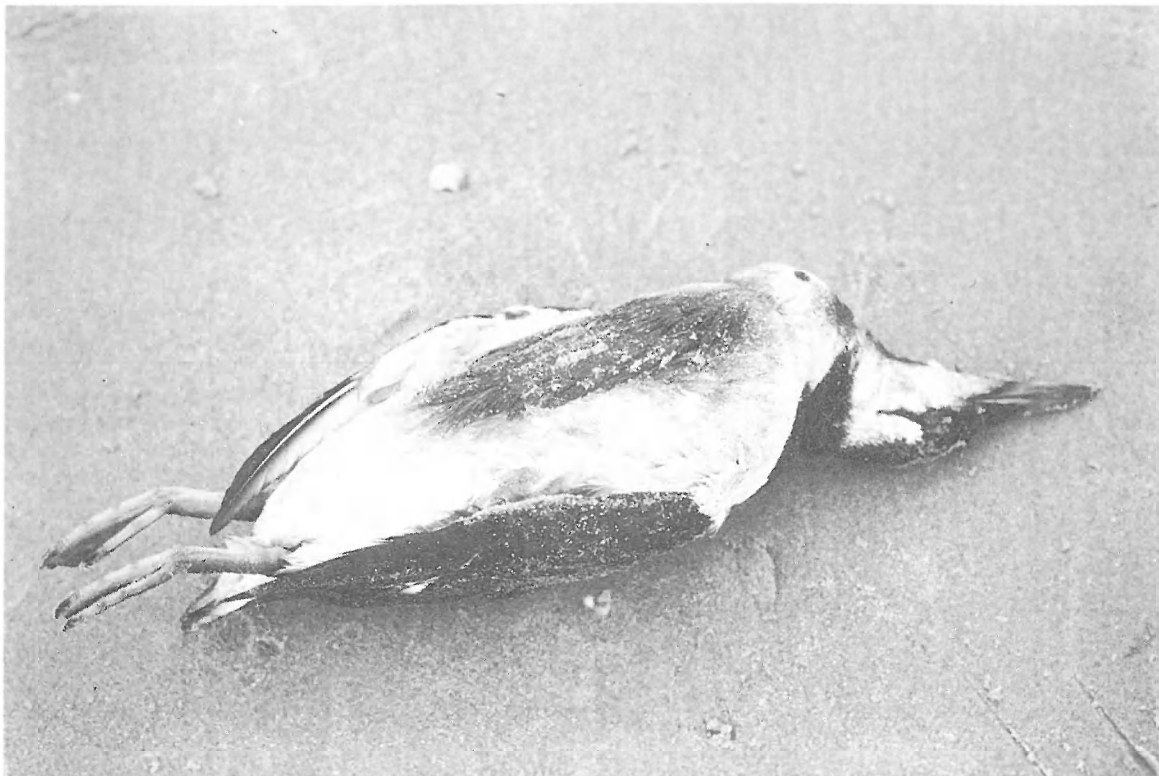
geteld (Van Gompel, 1984). Tot de meest gevonden soorten behoren Zeekoet *Uria aalge*, Alk *Alca torda* en Drieteenmeeuw *Rissa tridactyla*, waarvan 75-90 % olieslachtoffers (in 1982-1983 gemiddeld 77 % olieslachtoffers).

Andere soorten die dikwijls met olie besmeurd werden aangetroffen, zijn Roodkeelduiker *Gavia stellata*, fuutachtigen, Jan van Gent *Sula bassana*, Zwarte Zeeëend *Melanitta nigra* en Eider *Somateria mollissima*. Het zijn, met uitzondering van de Drieteenmeeuw, soorten die al duikend hun voedsel bemachtigen en aldus vaak in aanraking kunnen komen met olievlekken op zee.

Andere meeuwachtigen (genus *Larus*) en Noordse Stormvogel *Fulmarus glacialis* werden niet zo frequent als olieslachtoffers gevonden. Deze soorten zoeken hun voedsel meestal aan het zeeoppervlak (bv. drijvend afval) of aan land, waarbij ze een groter gedeelte van de tijd al vliegend of zwevend doorbrengen.

Onder de zeldzamere zeevogels kunnen we volgende vondsten vermelden:

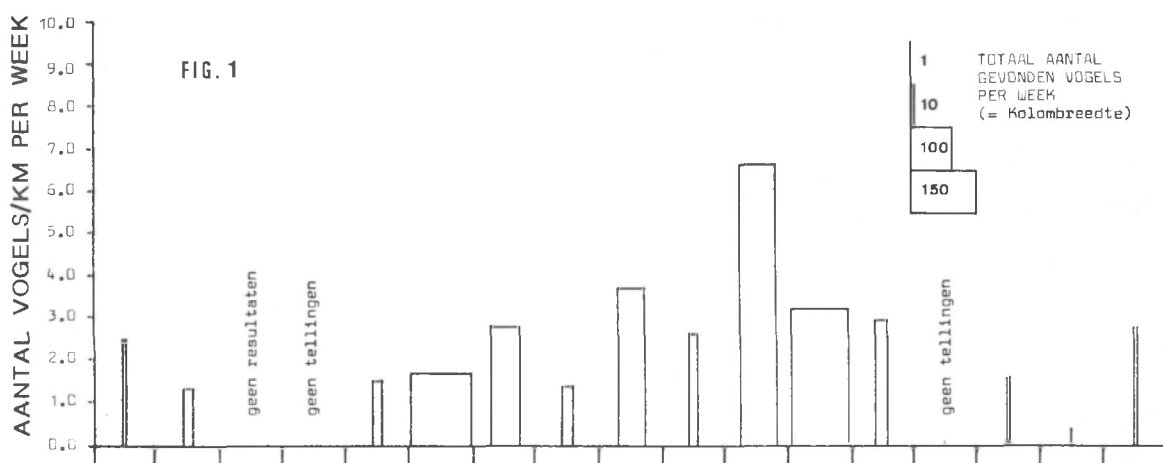
soort	datum	vindplaats
Middelste Zaagbek <i>Mergus serrator</i>	09/02/84	Blankenberge-De Haan
IJseend <i>Clangula hyemalis</i>	07/01/84	Oostende-Belgisch/Nederlandse grens
Kleine Alk <i>Alle alle</i>	09/02/84	De Haan
Kleine Alk	09/02/84	Blankenberge-De Haan
Kleine Alk	14/03/84	Blankenberge-Wenduine
Papegaaiduiker <i>Fratercula arctica</i>	09/02/84	Blankenberge

Het eerste contact met stookolie heeft plaats aan de buikzijde. Aanvankelijk trachten de vogels zich te poetsen waardoor de olie verspreid wordt op hals en vleugels en ook in het spijsverteringskanaal terecht komt (Zeekoet, winterkleed).

Eens was dit een prachtige, levende Alk.

Figuur 1: Verloop per week van het gemiddeld aantal gevonden vogels per km.

Figuren 1 en 2 illustreren het wekelijks gemiddeld aantal vogels per kilometer, respectievelijk het percentage olievogels. Figuur 3 geeft een idee van de toen heersende weersomstandigheden (windrichting en luchttemperatuur; naar gegevens uit maandbulletins van het KMI, 1983-1984).

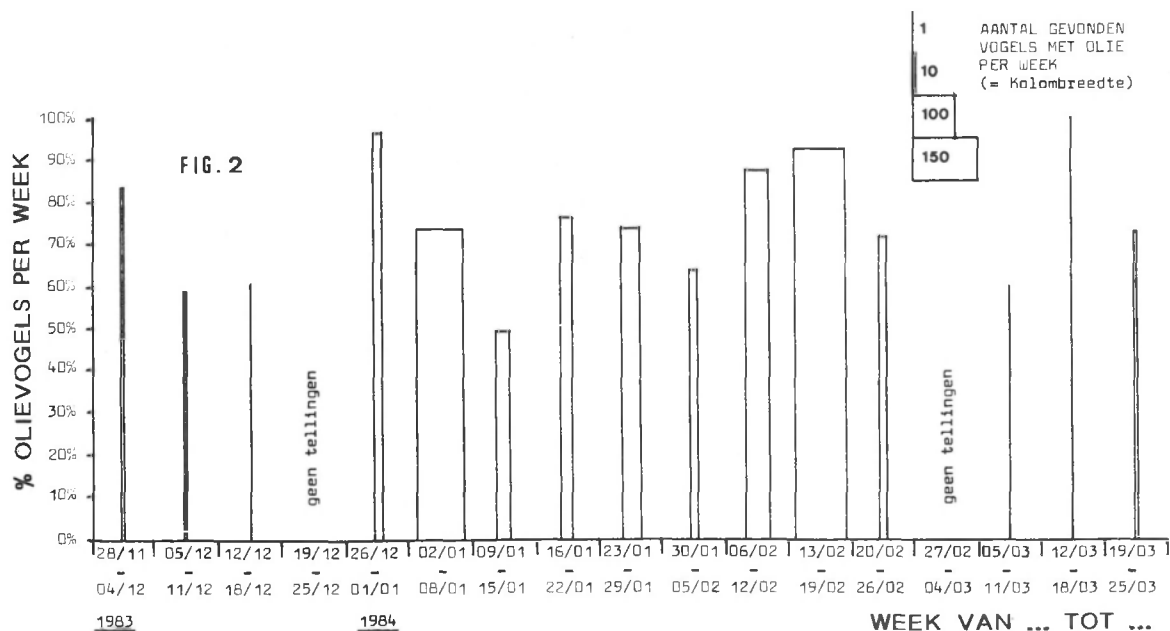
Uit de eerste figuur blijkt dat de hoogste vogeldensiteiten (6-7 vogels/km) zich voordeden tussen eind januari en half februari. Oorzaak hiervan zijn wellicht de lage temperaturen en de krachtige NW-winden in deze periode, waardoor met olie aangetaste vogels sneller uitgeput geraakten (verenkleeft isoleert minder goed, verhoogde gevoeligheid voor infecties, verhoogd verdringingsgevaar,...) en tevens kustwaarts werden gedreven.

Figuur 2 toont het nagenoeg constante verloop van het percentage olievogels doorheen de wintermaanden (lichte stijging naar februari toe, voornamelijk merkbaar in de bredere, dus meer representatieve kolommen). Dit wijst eens te meer op het permanente van de vervuiling.

Olieslachtoffers in vogelasielen

Voor drie verzorgingscentra waren gegevens beschikbaar over de aantallen binnengebrachte olieslachtoffers (reservaat IJzermonding, Dr. J. van Gompel en Zwin). In figuur 4 wordt het maandelijks verloop van deze aantallen weergegeven.

Bijna twee maal zoveel vogels (ongeveer 700) werden in de Belgische vogelasielen verzorgd in

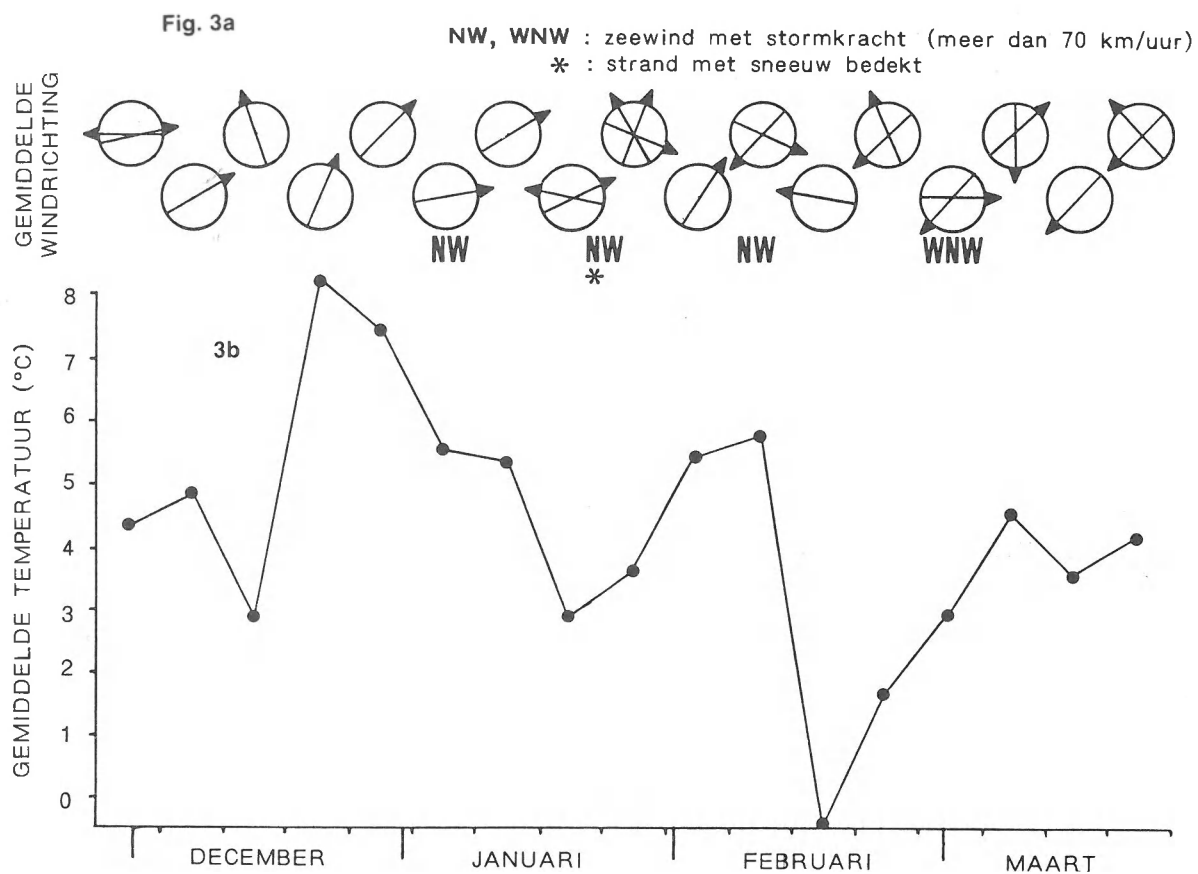

Figuur 2: Verloop per week van het percentage olie vogels op het totaal aantal gevonden zeevogels tijdens de betreffende week.

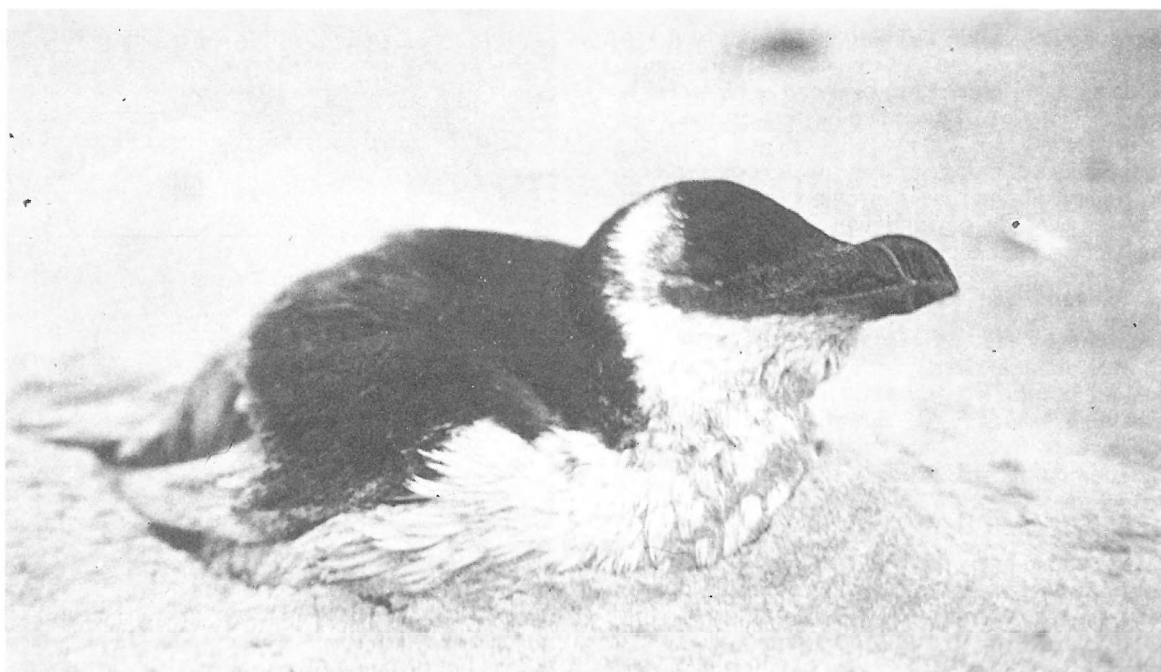
De breedte van de kolommen in figuren 1 en 2 stemt overeen met het absolute aantal zeevogels dat per week werd geteld, wat de hoogte van de kolom minder of meer representatief maakt (trends kunnen we eerder afleiden uit de 'zwaardere' kolommen).

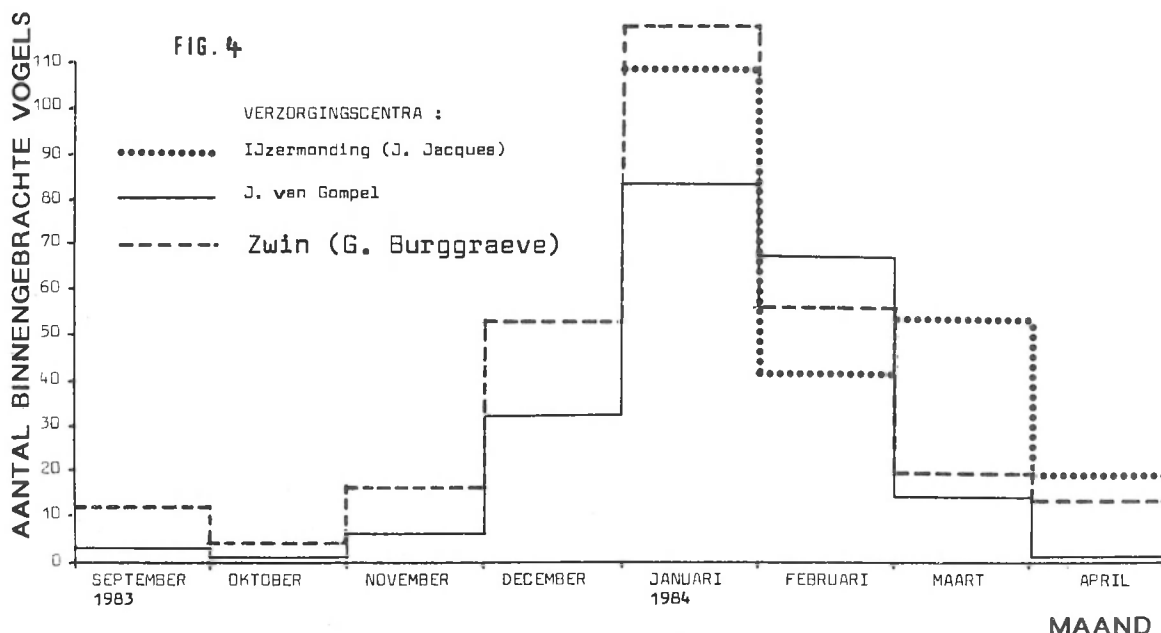
Als echte zeevogels hebben Drieteenmeeuwen meer te kampen met stookolieverontreiniging dan andere meeuwesoorten.

Figuur 3: Weersomstandigheden gedurende de winter 1983-1984: windrichting (3a, te Oostende) en luchttemperatuur (3b, te Middelkerke en Knokke-Zwin).

Eens op het strand blijken de vogels totaal uitgeput. Zonder hulp zou deze Alk op korte tijd volledig ondergestoven zijn.

Figuur 4: Verloop per maand van het aantal zeevogels dat werd binnengebracht in drie verzorgingscentra (bijna voor 100 % olievogels).

vergelijking met de vorige winter 1982-1983 (toen slechts 350; Van Gompel, l.c.). Uit de figuur blijkt tevens dat de meeste slachtoffers werden binnengebracht in de maand januari.

Bij de strandtellingen vonden we een maximum in februari. Tijdens deze maand sterven wellicht de meeste olieslachtoffers reeds op zee, waardoor minder levende vogels de verzorgingscentra bereiken.

Alken en Zeekoeten vormden de meerderheid van de binnengebrachte zeevogels. Het percentage vogels dat de verzorging overleeft is betrekkelijk laag (10 tot 20 %). Bovendien bestaat onzekerheid over het lot van de terug in vrijheid gestelde, 'gerevalideerde' vogels. Door deze vogels vooraf te ringen, kunnen we misschien meer te weten komen over de omvang van de sterfte na het loslaten van ogenschijnlijk herstelde slachtoffers.

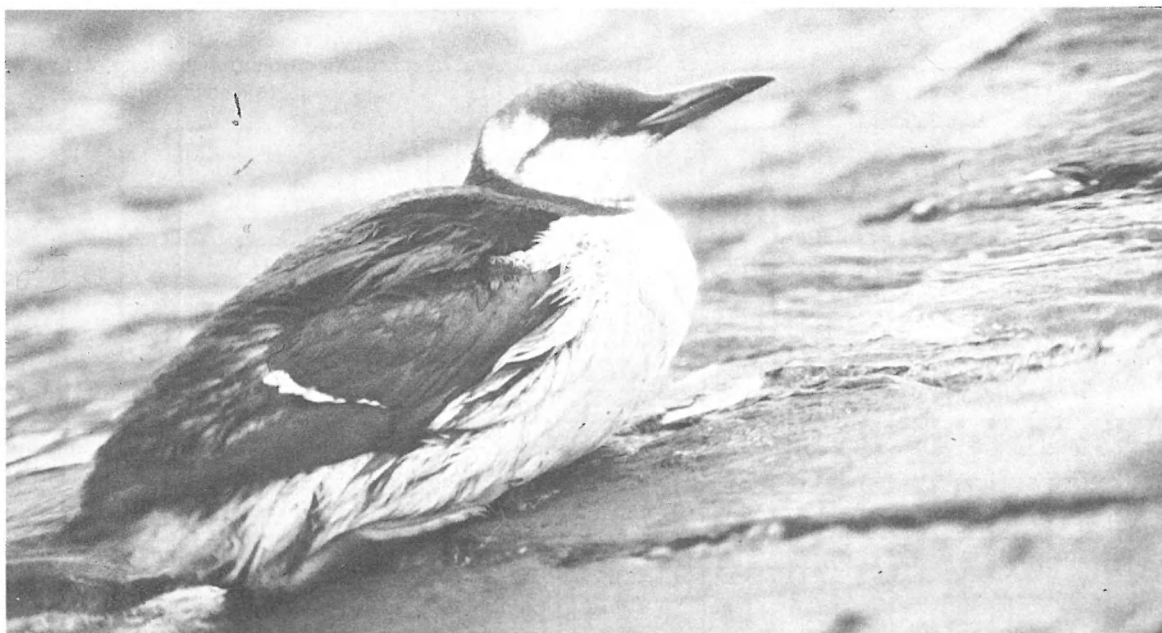
Slotbemerkingen

De hogere bezetting van de vogelasielen en de grotere dichtheid aan gestrande vogels tijdens de maand februari wijzen op een onveranderde, zelfs slechtere toestand ten opzichte van de winter 1982-1983. Voorzichtige schattingen doen vermoeden dat tijdens de voorbije winter 1983-1984, tussen de 4.000 en 4.800 zeevogels aanspoelden op onze kust.

De maximale aanwezigheid van olievogels tot half februari doet vragen rijzen over de planning van de jaarlijkse Internationale Stookolietellingen rond eind februari, d.i. voorbij het hoogtepunt van de strandingen. Wanneer zou blijken dat dit eveneens het geval is in de overige deelnemende

Een vogel onder „stookoliestress” gaat zich zelden of niet meer poetsen waardoor het verenkleed niet meer ingevet wordt. Deze Alk is na een bad dan ook volledig doorweekt.

Het verenkleed van deze Zeekoet is niet meer waterdicht. Zonder een dergelijk isolerend pak verliezen zeevogels hun drijfvermogen en zijn ze niet meer bestand tegen het gure zeeklimaat.

landen langs de Noordzee, kan in overleg met de organisator — de Royal Society for the Protection of Birds (RSPB, Engeland) —, naar een betere datum worden gestreefd.

Het Belgisch olievogelonderzoek is gedurende de laatste jaren enigszins in een lagere versnelling geraakt. Mede door het groeiend milieubesef, zijn er echter meer en meer enthousiaste personen die tijdens hun vrije momenten naar het strand trekken, op zoek naar dode of levende olie-slachtoffers. Hoewel de belangstelling toe te juichen is, heeft deze tot gevolg dat telgegevens her en der verspreid geraken en aldus in waarde verliezen. Notaboeken zijn daarbij soms echte vergeetputten waar aantekeningen dikwijls het daglicht niet meer zien. Daarom willen we langs deze weg, een oproep richten tot ieder die nog dergelijke, zelfs vergrijsde gegevens zou bezitten. Gelieve deze op te diepen en onverwijld te versturen naar onderstaand adres. Bij voorbaat dank.

Tot slot houden we eraan alle mensen te danken die meewerkten bij het verzamelen van de gegevens voor dit artikel, in het bijzonder F. Bogaert, G. Burggraefe, W. Defruyt, J. Jacques, Dr. J. van Gompel en B. Vercruysse.

Bibliografie

Van Gompel J., 1984. Opnieuw massale vogelsterfte aan onze kust tijdens de winter 1982-1983. *Wielewaal* 50: 150-155.

Verboven J., 1979. *Tellingen van stookolieslachtoffers en andere dode vogels langs de Belgische kust: een oecologische interpretatie*. Licentiaatsverhandeling, Rijksuniversiteit Gent.

Résumé

Durant l'hiver 1983-1984, des recensements irréguliers le long de la côte belge ont résultés en 641 oiseaux de mer, victimes pour 76 % à cause du mazout.

Les espèces les plus fréquemment mazoutées furent surtout Guillemots de Troil *Uria aalge*, Petits Pingouins *Alca torda*, Mouettes tridactyles *Rissa tridactyla* et Macreuses noires *Melanitta nigra*. Les densités maximales (6-7 oiseaux/km) ont été observées de fin janvier jusqu'à mi-février. On estime qu'entre 4.000 et 4.800 de mer ont échoué le long de la côte belge. Environ 700 survivants ont été soignés dans des asiles spécialisés.

Summary

By means of irregular surveys nearly 641 birds corpses were counted along the Belgian coast during the past winter 1983-1984. Averagely 76 % were oiled, the most important species being Guillemot *Uria aalge*, Razorbill *Alca torda*, Kittiwake *Rissa tridactyla* and Common Scoter *Melanitta nigra*. Due to low temperatures and strong on-shore winds, highest beaching densities (6-7 birds/km) occurred from the end of January until the first half of February 1984. Total numbers of seabirds washed upon the Belgian coast during that winter are estimated to be 4.000-4.800. About 700 live oiled birds were cared for by specialised bird sanctuaries.

J. Verboven, Ploegstraat 6, B-8401 Bredene

ontvangen op 15 oktober 1984